

О. М. Макеєва,
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: maklena72@ukr.net

Мета: у статті досліджуються теоретико-правові аспекти принципів правової комунікації. Аналізуються погляди вчених на проблему принципів права. **Методи дослідження:** у роботі застосовувались філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціальні методи. **Результати:** визначаються принципи правової комунікації. Зроблено висновок про те, що принципи правової комунікації є основою формування правових цінностей сучасного інформаційно-правового суспільства. **Обговорення:** пошук шляхів ефективності правової комунікації.

Ключові слова: право, комунікація, принципи, правова комунікація, принципи правової комунікації, інформаційно-правовий простір.

Постановка проблеми та її актуальність. Визначальною рисою сучасного інформаційного суспільства є провідна роль комунікативної діяльності у формуванні ціннісних орієнтацій, переконань та світогляду громадян. Більше того, комунікація та комунікативна діяльність стає чи не єдиним чинником консолідації громадян в умовах сучасних глобальних та кризових процесів, що відбуваються у світі і в Україні. Серед різних видів комунікації особливе місце посідає правова комунікація, що сприяє формуванню правових цінностей та формує позитивне сприйняття права. Актуальність вивчення принципів правової комунікації полягає у тому, що правова комунікація забезпечує впровадження у вітчизняну правову практику системи європейських правових цінностей. Саме правова комунікація як важлива складова комунікативної системи забезпечує правову взаємодію громадян та влади, сприяє вдосконаленню взаємозв'язків між усіма суб'єктами правового інформаційного простору.

Аналіз досліджень і публікацій. У юридичній літературі питання комунікативного підходу до права та правової комунікації вивчали вітчизняні та зарубіжні науковці: Д. А. Андреев, О. М. Балинська, Н. Луман, Марк ван Хук,

Н. М. Оніщенко, А. В. Поляков, П. М. Рабінович, А. С. Токарська, І. П. Честнов, Ю. Хабермас та інші. Проте поза межами наукового аналізу залишилися проблеми принципів правової комунікації як основи формування ціннісних орієнтацій суспільства.

Метою наукової статті є виокремлення принципів правової комунікації, з'ясування їх ролі у формуванні правових цінностей сучасного українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці виокремлюють принципи права, принципи юридичної відповідальності, принципи правової держави та інші. Як правило, ідеться про вихідні, основоположні, орієнтовні, закономірні вимоги, які покладені в основу певного правового явища. Принципи є загальнообов'язковими та становлять найважливіші елементи будь-якого правового явища. У них зосереджений світовий досвід історії та розвитку права, досвід певної цивілізації. Принципи – це вихідні положення, які закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя. Їх провідна роль забезпечується прямим чи непрямим їхнім закріпленням у нормах права. У такому самому розумінні принципи використовують і при характеристиці правової комунікації. Проте очевидно,

що розв'язання цієї проблеми має не тільки теоретичне, а й значною мірою практичне значення тому, що йдеться про наукове осмислення системи принципів правової комунікації, які повинні бути в основі однієї із функцій держави - інформаційної.

Термін «принцип» вживається у різних значеннях: 1) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [1, с. 110-111].

Питання принципів права у правовій науці вивчали такі вчені як С. С. Алексєєв, А. М. Колодій, П. О. Недбайло, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, С. П. Погребняк, Т. І. Фулей та інші. Серед вчених-науковців немає єдиного підходу до визначення сутності принципів права, однак умовно можна виділити дві точки зору в залежності від типу праворозуміння. Перша полягає у тому, що прихильники природної концепції права вважають, що принципи права є визначальними і зумовлюють зміст правових норм. Прихильники позитивістської концепції праворозуміння навпаки, впевнені в тому, що принципи права потрібно визначати саме із норм права.

Принципи правової комунікації як специфічної форми комунікативної діяльності взаємопов'язані та взаємодіють із принципами права, що і визначає якісну своєрідність та особливу роль правової комунікації в інформаційно-правовому суспільстві. Як зауважує А. М. Колодій, принципи права покликані забезпечувати органічний взаємозв'язок правової системи, системи і структури права, норм права та правових відносин, єдність норм, інститутів і галузей права. Вони характеризують зміст і сутність права в концентрованому вигляді і демонструють підвалини відображення у ньому економічних політичних і моральних відносин. Принципи виступають критеріями оцінки пра-

втомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему й структуру права [2, с. 29].

Отже, принципи права є тими цеглинами, базисом, основою правової системи, системи права, системи законодавств та правової комунікації. Правова комунікація є складовою інформаційно-правового простору, що забезпечує надання правових знань громадянам, під час якої відбувається правовий дискурс або тлумачення норм права.

Правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань в умовах становлення інформаційного суспільства [3, с. 39].

Важко уявити собі ситуацію, коли б правова комунікація ґрунтувалася на системі принципів, що якісно відрізняються від принципів права. Законність, верховенства права, гласність, рівність усіх перед законом і судом, гуманізм, справедливість та інші визначені юридичною наукою принципи сучасного права одночасно є і принципами правової комунікації. Таке «проникнення», однак, відбувається не автоматично, а в результаті цілеспрямованої діяльності держави та інших суб'єктів правової комунікації у сфері правотворчості та правозастосування. Завдяки правовій комунікації забезпечується становлення правових поглядів та ідей, формується правовий світогляд особи, правова культура суспільства.

Як вважає О. В. Зайчук, принцип зароджується як певна ідея у теорії, закріплюється у системі правових норм і через них перетворюється у суспільні відносини. Або навпаки: суспільні відносини концентруються і закріплюються у нормах права, на підставі яких формулюються принципи. Таким чином, схема здійснення, перетворення у життя принципів співпадає з механізмом виникнення і реалізації права [4, с. 24].

Отже, принципи правової комунікації – це основоположні засади, керівні положення, в яких розкривається сутність і призначення правової комунікації. Принципи правової комунікації створюють підґрунтя, основу для забезпечення якості та дієвості правотворчої діяльнос-

ті; ефективності здійснення управлінських правових суспільно важливих завдань; надання правової інформації суспільству, дотримання європейських принципів у відносинах влади та громадськості; забезпечення публічності та доступу громадян до інформації, реалізації конституційних інтересів і законних прав громадян; забезпечення правопорядку в суспільстві та прискоренні вирішення питань інформаційної безпеки.

Окрім того, принципи правової комунікації пов'язані з принципами інформаційних відносин та принципами інформаційного права. Відповідно до статті 2 Закону України «Про інформацію» основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [5].

На основі загальних та спеціальних принципів права та принципів інформаційного права здійснимо спробу виокремлення принципів правової комунікації.

Принцип верховенства права полягає у тому, що під час здійснення правової комунікації повинні забезпечуватися і гарантуватися основні права і свободи людини як міри свободи особи, як міри можливої поведінки. Цей принцип передбачає реалізацію основного завдання правової комунікації - створення умов для найбільш повної реалізації й ефективного захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина. Права людини є об'єктивним чинником, що означають визнання цінності людини у всіх сферах суспільного життя умовою формування сучасної демократичної правової держави.

Принцип законності передбачає точне і неухильне дотримання норм міжнародного та національного законодавства учасниками правової комунікації, забезпечення внутрішньої збалансованості правової системи, її інтеграції і диференціації на відповідні елементи; відповідність норм і правовідносин, юридичних прав і обов'язків тощо. Принцип законності є основою

інформаційно-комунікативних правовідносин. Наслідком належної реалізації принципу законності стає правопорядок, тобто система правовідносин, яка складається в результаті реалізації режиму законності.

Принцип юридичної рівності полягає у забезпеченні юридичної рівності усіх перед законом і судом; свободу дій у рамках чинного законодавства. Принцип рівності прав громадян передбачає, що правова комунікація має ґрунтуватися на рівності прав усіх громадян перед законом. Цей принцип закріплено в Загальній декларації прав людини і громадянина, де зазначено що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [6]. Також відповідно до цього принципу громадяни мають однакові обов'язки та несуть рівну відповідальність перед законом.

Принцип демократизму полягає в тому, що правова комунікація формується та здійснюється за участю і під контролем громадян. Як вважає М. В. Цуркан-Сайфуліна, із погляду політико-правового дискурсу щодо влади, ідея правової комунікації виконує роль фактора осмислення того, як саме владні інститути можуть впливати на зміст правових норм [7, с. 24]. Демократизм передбачає участь населення у формуванні державної інформаційної політики, закріплення її в процесі правотворчості, максимальне врахування суспільної думки на всіх етапах цього процесу, здійснення правотворчих повноважень і дій або безпосередньо населенням, або через представників в органах державної влади та місцевого самоврядування, через демократичні процедури розробки, обговорення, прийняття і оприлюднення правотворчих рішень.

Важливим принципом правової комунікації є принцип гуманізму. Він полягає в тому, що відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [8]. Зазначений принцип є однією із найважливіших характери-

стик цивілізованого суспільства. Відповідно до нього право, правотворчість, правозастосування, діяльність судів, правоохоронних органів та інших компетентних органів державної влади мають бути спрямовані на задоволення прав свобод та законних інтересів людини.

Принцип гласності правової комунікації виражається з одного боку, в тому, що юридична (правотворча, правозастосовна та ін.) діяльність органів державної влади та посадових осіб державного апарату має бути відкритою і доступною для громадян через застосування форм правового інформування громадян. З іншого боку, в тому, що органи державної влади та посадові особи державного апарату, органи місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства зобов'язані надавати громадянам (організаціям, колективам) за їх вимогою повну та достовірну інформацію про свою діяльність, за винятком даних, надання яких заборонено законом (державна, військова, комерційна таємниця).

Принцип доступності передбачає те, що у процесі правової комунікації система правових знань, правова інформація повинна бути доступною та зрозумілою для громадян. Як зазначає Н. Савінова, правова комунікація повинна бути доступна кожному члену суспільства, не може бути обмежена будь-якими засобами і, безумовно, має нести доступну для населення інформацію про правові приписи та їх зміст [9, с. 28].

У наданні достовірної, вірогідної, точної об'єктивної інформації полягає принцип достовірності правової комунікації. Як слушно зазначає І. М. Сопілко, у сфері отримання органами державної влади інформації особливо важливими є використання принципів достовірності (вірогідності, об'єктивності, точності, правдивості) інформації, яка отримується. Достовірність (вірогідність, об'єктивність, точність, правдивість) інформації вважаємо необхідним елементом регулювання інформаційних відносин загалом і з приводу отримання ОДВ інформації зокрема [10, с. 72].

Важливим принципом правової комунікації є принципи відкритості і прозорості. На думку Н. Тимошенко, заходи щодо інформування не потребують непомірних зусиль і затрат, але

принносять значний соціальний ефект, дають змогу громадянам розуміти логіку дій місцевої влади, сприяють довірі та налагодженню партнерських відносин між владою, громадськістю, засобами масової комунікації, публічним сектором, нівелюють чи усувають зайву напругу та конфліктні ситуації, суттєво підвищують ефективність управління шляхом забезпечення можливостей залучення громадськості до опрацювання управлінських рішень на різних стадіях їх підготовки та прийняття, а також контролю за їх реалізацією [11, с. 125].

Принцип своєчасності надання та отримання інформації, що передбачає отримання інформації чітко відповідно до встановлених термінів (строків), передбачених законодавством або договором.

Принцип прогнозування полягає в тому, що правова комунікація має бути заснована на прогнозуванні тенденцій розвитку правової системи України. Будь-яка її модель повинна враховувати як сучасний момент соціального та економічного розвитку суспільства, так і його динаміку, тенденції та перспективи подальшого розвитку, прогнозовані зміни в цьому процесі. Це слід брати до уваги при здійсненні правової комунікації та формуванні державної інформаційної політики.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зазначити, що принципи правової комунікації – це основоположні засади, керівні положення, в яких розкривається сутність і призначення правової комунікації. Принципи правової комунікації умовно можна поділити на дві групи. Загальні принципи: верховенства права, гуманізму, гласності, рівності прав громадян, демократизму, законності. Спеціальні принципи: відкритості, прозорості, достовірності, доступності, прогнозування, своєчасності. Принагідно зазначимо, що це не є вичерпний перелік принципів правової комунікації, що стане предметом подальших наукових досліджень. Принципи правової комунікації повинні стати основоположними засадами, на яких має ґрунтуватися уся інформаційно-комунікативна діяльність, а їх впровадження забезпечить розвиток інформаційно-правового простору в Україні на засадах загальнолюдських цінностей, з

урахуванням кращого світового правового досвіду. Аналіз основних напрямів сучасних досліджень комунікативної природи права та правової комунікації переконує в необхідності створення досить широкої міждисциплінарної дослідницької програми, побудованої в руслі інтегральної парадигми праворозуміння, на підставі якої загальнометодологічні філософсько-правові підходи доповнювалися б відповідною конкретизацією юридичних, інформаційних, аксіологічних та інших аспектів аналізу комунікативної діяльності. Метою таких досліджень має стати пошук концептуальних моделей та шляхів оптимізації правової комунікації, а також розроблення нормативно-правових засобів її регулювання.

Література

1. *Волошин Ю. О.* Принцип / Ю. О. Волошин // *Юридична енциклопедія: В 6 т. / [за ред. Ю. С. Шемшученка (голова ред. кол.) та ін.]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. – Т. 5. – 2003. – С. 110-111.*

2. *Колодій А. М.* Принципи права України / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

3. *Макеєва О. М.* Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі // *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* – К: НАУ, 2017. – № 3 (44). – С. 35–41.

4. *Зайчук О. В.* Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права / О. В. Зайчук // *Альманах права.* – 2012. – Вип. 3. – С. 22-28.

5. *Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України.* – 1992. – № 48. – Ст. 650.

6. *Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 лютого 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.*

7. *Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>*

8. *Цуркан-Сайфуліна М. В.* Комунікативні теорії права в поясненні зв'язку права і влади / М. В. Цуркан-Сайфуліна // *Прикарпатський юридичний вісник.* – 2017. – № 5 (20). – С. 22-27.

9. *Савінова Н. В.* Вади сучасної правової комунікації / Н. В. Савінова // *Правова інформатика.* – 2014. – № 4 (44). – С. 40–48.

10. *Сопілко І. М.* Специфіка принципів окремих інститутів інформаційного права: порівняльно-правовий аналіз // *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* – К: НАУ, 2012. – № 2 (23). – С. 70–74.

11. *Тимошенко Н.* Співвідношення принципів відкритості і прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування: «сіамські близнюки» чи узгоджена пара / Н. Тимошенко // *Ефективність державного управління.* – 2014. – № 4 (44). – С. 125–131.

References

1. *Voloshyn Yu. O.* Pryntsyp / Yu. O. Voloshyn // *Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / [za red. Yu. S. Shemshuchenko (holova red. kol.) ta in.]. — K.: Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» imeni M. P. Bazhana, 1998-2004. — T. 5. — 2003. — S. 110-111.*

2. *Kolodii A. M.* Pryntsypy prava Ukrainy / A. M. Kolodii. – K.: Yurinkom Inter, 1998. – 208 s.

3. *Makeieva O. M.* Poniattia i sutnist pravovoi komunikatsii v suchasnomu informatsiinomu prostori // *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»:* K: NAU, 2017. – № 3 (44). – S. 35-41.

4. *Zaichuk O. V.* Pryntsypy prava v konteksti rozvytku zahalnoi teorii derzhavy i prava / O. V. Zaichuk // *Almanakh prava.* – 2012. – Vyp. 3. – S. 22-28.

5. *Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 1992 r. (iz zminamy ta dopovnenniamy) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* – 1992. – № 48. – St. 650.

6. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata Heneralnoiu asambleieiu OON 10.02.2018 r. Elektronnyi resurs. – Resurs dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.*

7. *Konstytutsiia Ukrainy* vid 28.06.1996. Elektronnyi resurs. – Resurs dostupu: // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

8. *Tsurkan-Saifulina M.V.* Komunikatyvni teorii prava v poiasnenni zviazku prava i vlady / M.V. Tsurkan-Saifulina // *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 2017. – № 5 (20). – S. 22-27.

9. *Savinova N. V.* Vady suchasnoi pravovoi komunikatsii / N. V. Savinova // *Pravova informatyka*. – 2014. – № 4 (44). – S. 40-48.

10. *Sopilko I. M.* Spetsyfika pryntsyypiv okremykh instytutiv informatsiinoho prava: porivnialno-pravovy analiz // *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Serii:

Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»: Zb. nauk. pr. – K.: NAU, 2012. – № 2 (23). – S. 70-74.

11. *Tymoshenko N.* Spivvidnoshennia pryntsyypiv vidkrytosti i prozorosti v diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: «siamski blyzniuky» chy uzghodzhenia para / N. Tymoshenko // *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. – 2014. – № 4 (44). – S. 125-131.

Е. Н. Макеєва

ПРИНЦИПЫ ПРАВОВОЙ КОММУНИКАЦИИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Киев, Украина
E-mail: maklena72@ukr.net

Цель: в статье исследуются теоретико-правовые аспекты принципов правовой коммуникации. Анализируются взгляды ученых на проблему принципов права. *Методы исследования:* в работе применялись философско-мировоззренческие, общенаучные и специальные методы. *Результаты:* определяются принципы правовой коммуникации. Сделан вывод о том, что принципы правовой коммуникации являются основой формирования правовых ценностей современного информационно-правового общества. *Обсуждение:* поиск путей эффективности правовой коммуникации.

Ключевые слова: право, коммуникация, принципы, правовая коммуникация, принципы правовой коммуникации, информационно-правовое пространство.

O. Makeieva

PRINCIPLES OF LEGAL COMMUNICATION: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: maklena72@ukr.net

Goal: the article deals with the theoretical and legal aspects of the principles of legal communication. The views of scientists on the problem of the principles of law are analyzed. *Methods of research:* philosophical-ideological, general scientific and special methods were used in the work. *Results:* the principles of legal communication are defined. It is concluded that the principles of legal communication are the basis for the formation of legal values of the modern information and legal society. *Discussion:* the search for ways of effective legal communication in the context of the formation of information and legal society.

Keywords: law, communication, principles, legal communication, principles of legal communication, information and legal space.